

LUIS GONZALEZ ETXABARRI, OLERKAI, 1893-1971

GIZONA

Artistak beti dira gizuren; gudaldian eraso ta burruka ekin gordin-latzak irabazten dabezanak baizen errime ta garaille. Egiazko artistak —olerkari, musikari ta antze-koak ditut gogoan—, aurrelari joan eta azi ta ezi egin bear dau erria; edo obeto esanik, goretzi ta arnasa emon. Zugatz igaliz betea, emon bei ortik oparo. Adimen-endarrez eta biotz-garrez dizditsu diran lanak, jakiña. Olako izan jakun Gonzalez Etxabari, “Aizkibel’dar Bingen” olerkaria.

Ubidea, Araba’ri dautsola, Bizkaiko erri polita. Ementxe jaio zan Aizkibel, 1893-10-8’an. Dendaria zan bere aita eta semeak ikasteko era ohea euki ta liburuakaz zaletu zedin, Gasteiz’era aldatzeko asmoa artu eban sendiak. Koldobika’k an ikasi eban batxillerra, Bilbo’n osaturik ondoren Jakintzea ta Ederti eskolak. Abertzale sutsu gaztetatik. Bilbo’n ba-zan 1904’tik 1937’rarte abertzale gazte guztien biltokia, “Euzko-Gaztedija”; 1914’an, esaterako, Eli Gallastegi zan alkarte onen buru ta Luis G. Etxabari, idazkari.

Idazle lez, “Euzkadi” egunkarian idazten eban aspertu barik; baita geroago “Aberri”-n eta “Kendu”-n be, Manu Egileor, Arrien, E. Gallastegi, Uribe-Etxeberria ta beste batzuekin. Euskeraz eta erderaz iñarduan. Illunean argi egin nairik beti. 1921’tik 1924’ra zuzendu eban “Aberri”. Urte onetan, Primo de Rivera’re nausitza aldi, atzerri-ra iges egin bear izan euskuen abertzale askok: M. Egileor’rek Lapurdi’ra jo eban, E. Gallastegi’k Mexiko’ra, Robles Arangiz eta Luis G. Etxabari’k Argentina’ra.

Andik be lan ederra egin eban Etxabari’k. Beronen idatziak daurkiguz, eta ugari, Bilbo’ko “Euzkadi”-n eta “Aberri”-n, eta Buenos Aires’ko “La Nación”, “Nación Vasca”, “La Baskonia”, “Euskalduna” ta “Mundial” aldizkarietan; baita E. Gallastegi’k Mexiko’n ateraten eban “Vida Vasca”-n be. Ogetabost bat urtean, barri emoilte izan zan “La Nación” egunerokoan. Buenos Aires’en il zan 1971-8-7’an.

Bakotxak dogu geure deia, ari edo oni ekiñez, ari edo oni guna aterateko. Idazletza eder jakon ubideatarrari, gatzetxotik ortan asi zan eta il arteraiño guztian ortan jarduna dogu. Etxabari jaiotzez zan euskaldun, “Euzkeltzale-Bazkuna”-koa; 1918’an, alkarte oni eskiñi eutson bere poesi-liburu “Urretxindorra”.

Aren erriko euskalkia erdi bizkaitar erdi arabar dozu. Izparringietan idatziz euskera landua eban. Aditz sinteti-

koa darabil, “dil” (ilten da) ta olakoak Lauaxeta’k baiño leenago sartuz. Lan jatorrak eta itzulpenak argitara eban. Ez da, beraz, arritzekoa 1918’an Euskaltzaindia sortu zanean berau be Oñati’n aurkitzea. Euskal Foru Aldundiak an lau gizon aukeratu zituan ortarako araudia antolatu egien, R. M. Azkue, Artur Kanpion, Eleizalde’tar Koldobika ta Juli Urkixo; urrengo batzar batean onartua izan zan egindako araudia, baita euskaltzain osoak eta urgazleak izendatu be: Luis G. Etxabari be, Bizkaikoen artean, antxe egoan urgazle lez. Etzan edozein moduko gizonen aukian jarri, lagunkide bait eban: Bizkai’tik, Seber Altube, Federiko Belaustegigoitia, Ebaristo Bustintza, Jose Maria Errazti, Jon Gurutz Ibargutxi, Gabriel Mantrola, Nazario Oleaga, Urriolabeitia’tar Amantzi ta Paulo Zamarripa.

IDAZLE

Ogibide lez eban lumaren zeregiña, eta gogaitu barik idatzi eban. Esan dogunez, ikasteak amaitu zituaneke asi zan idazten. Maite eban bere erria ta ak erabilli euskuzan gairik geienak, ezpai bage aberkoiak. Bere izenez be izenpetzen eban arren, lanik geienak sasi-izenez, “Aizkibel’dar Bingen” izen-ordez etozan aren lanak. Bakotxak daki zergaitik joten dauan bide ortatik. Erbestean egoala, frantsesetik eta inglesetik itzulitako lanak ez eban gitxi emon Buenos Aires’ko “Nación” egunkarian.

Liburu lez argitara zituan lanak: 1) *Ipuin aberkoyak* (Bilbo, 1917), 102 orrialde; 2) *Urretxindorra* (Bilbo, 1918), 145 orrialde; olerki liraiñak, aberkoiak geienak, eleiz ta zeru usaiña daroenak ez gitxi; 3) *Cuentos patrióticos* (Bilbo, 1920), 187 orrialde; 4) *Arana-Goiri, bardo de la Patria* (Buenos Aires, 1925), 36 orrialde, itzaldia; 5) *Cantos de Euzkadi* (Buenos Aires, 1925), 84 orrialde; 6) *La destrucción del País Vasco* (Buenos Aires, 1937). Beste lan asko daukaz kazetari lez idatziak; olerkari lez ez zituan gaizki biribiltzen bere koplak. “Hermes”, “Patria Vasca”, “Euzko Deya”, “Idearium”, “Euskal Esnalea”, “Vida Vasca”, “Euzko Enda”, “Egan” eta olakoetan dazot Aizkibel’en neurtitzak.

“Lan guztiotan —Ander M. Iruxo’k idazten dauanez— aberriakiko biotz-zarrazta dozu nagusi. Onetan leial jokatuta eban beti, naizta anai arteko burrukak eta ondorengo Laterri nagusi arteko gudak, erri-urruntasunak eta bere emazte ta alabagandik bananduta bizi bearrak ematen

zion naigabeak —ez zuten iñoiz ere alkar ikusi, aiek bada etziran Arjentina'ra joan, ezta bera Euskalerrira itzuli ere—, edozein politika okerdurako gai egoki egin zutelako, ezker-aldera bultzatu zuten. Joan zan, baiña, gerrea, ta orduan ulertu zuen euskaldun jator batentzat betiko balioak, geureak dirala. Eta poliki poliki lengo bidera biur-tu zitzaigun”.

Lege-gizon bizkor eta idazle trebez gaiñera, ba-eban euskal liburu egarri ta griña bizia be: txiñurri gisa ainbat euskal idazki pillotu ebazan bere bizitzaldian, eta il zanean, Buenos Aires'ko “Laurak-bat”-eko idaztitegirako geratu ziran guztiak. An dagoz gaur be agertoki aratzean.

OLERKARI

Adierazota geratu danez, eder-senaren giltzari emonaz ez dira gitxi ango ta emengo egunkari ta aldizkarietan agertzen diran Aizkibel'en olerkiak. Orrez gaiñ, Bilbo'n egoalarik, “Urretxindorra” eritxon bertso-liburu txairoa eskiñi euskun (Bilbo, 1918), Grijelmo-Alargun-Semien irarkolean, Arbolantxa 1'an, argitaldua, “Euzkeltzale-Bazkuna”-ri opetsua. 50 oler-lan guztiz. Jainkoa, Aberria ta izadia ditu gai nagusi. Batzuk ba-ditu arnas aundikoak: “Sabin'en abintza”, “Josu gurutzaldunari”, “Sabin'en didarra”, “Padura” ta “Ugartia”, adibidez; eta beste batzuk arin eskertsuak: “Txorijaren abestija”, “Maitiena”, “Basetxia”, “Jayokundia” eta “Sukaldian”.

Joan gizaldiko ta oraingoaren asierako euskal olerkariak, erromantikuen garaian askok lez, gure gizaseme gurenak —jakitumak, itxastarrak, politikuak eta abar— kantuz goratzeko oitura eukien. Orrela dagi Aizkibel'ek be “Sabin'en abintza” deritxonean. Irakur aren leenengo estrofa biak:

“Negar samin dagixu, ene Ezkai maitia,
zeure aurpegi illunak darakus alegia,
ta zure bijotz onoi birrinduta dago;
zer-eta negar ori, neu-aberri gaxua,
eta zegaitik illun dozu zure gogua,
ta intziriz eta alaka, zer dala-ta zago?
Sorkaldetik euzkija agiri oi danian
euzko lurra urretzetan beren argi-izpi pian,
asten zara, amatxuboi, bijotzez nekausten;
ta euzkijak barriro bere mosu gorrija
eskutetan daunian, ama tamalgarrija,
zure nekauste ori ezta, ez, amaitzen”.

Beste au, “Azkatasuna” deritxona, arin-ariña dozu:

“Zugatz-abar artian
txio-txioka
eta ijuti dabillan
urretxindorra,
pozik bai dago
ta pozik egon daike
azke dalako.

Arkaitz-oyarrez ziar
amatxu billa
dabillan oreintxuba,
beti ijutika,
pozik bai dago
ta pozik egon daike
azke dalako.

Iren errijon bertan,
miñez alaka
eta intziriz aguan
euzko gaxua;
pozik ez ago
ta ezin egon, azke
ez azalako”.

Eta goi-arnasazkoen artean, Josu gurutzean josi ta illari egiña.

“Illundu da euzkija, itxasua asaldatu,
ikara ein dau lurra, oztija begikatu,
ta tximistargi-ostez, orru-daik ostotsak;
txadon-euna eten da, berbixi dira il asko,
ta ludija oñazez lotu da bixi-bako.
Dana amaituta dago! Il da Goiko-Jauna!
Gorbai, garbai dagixan! Gurutzaren aurrian
ta gure Josu-Kisto, gurutzaldu-bian
apal belaunbikotu gadixan min-miñez;
ta autortu dagitsogun, oben ein dogunarren,
bere espan deunetatik iñoz entzutiaren:
“Gaur berton donokijan nerekin agoke”.

Itz-otsak izan daitekez erne-azten dituen ideien antze-ko, naiz ezti, naiz zakar.

AITA ONAINDIA